

Λουκάς Αξελος

Αριστεροί διανοούμενοι και νεολαία στην μεταπολιτευτική Ελλάδα*

Η δεκαετία που πέρασε, αρκετά πλούσια σε πολιτικές ανακατατάξεις και γεγονότα επικαθορίζεται από ένα σημαντικό στοιχείο που την διαφοροποιεί αισθητά από τις αμέσως προηγούμενες περιόδους του πολιτικού και κοινωνικού μας βίου.

Ουσιαστικά έχουμε να κάνουμε με μια περίοδο όπου, παρόλες τις δυσκολίες που ανακύπτουν από τα παρεπόμενα της αντικοινοβουλευτικής εκτροπής, το σύστημα εμφανίζει μιαν εντυπωσιακή δυναμικότητα και σταθερότητα στο βαθμό που καμία σημαντική κοινωνική ή πολιτική δύναμη δεν το αμφισβητεί.

Αυτό φάνηκε από την πρώτη στιγμή του περάσματος από τον αντικοινοβουλευτισμό στον κοινοβουλευτισμό, που είναι πολύ αμφίβολο αν θα είχε πραγματοποιεί τότε Χωρίς να μεσολαβήσει η κυπριακή τραγωδία και η απώλεια ενός τμήματος του ακριτικού ελληνισμού.

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Τα βασικότερα μέρη του άρθρου αυτού είναι παρμένα από το πέμπτο και έκτο κεφάλαι του υπό έκδοση βιβλίου του συγγραφέα Εκδοτική δραστηριότητα και κίνηση τα ιδεών στην Ελλάδα.

Είναι, νομίζω καιρός πια, να δεχτούμε την πραγματικότητα ότι το πέρασμα στον κοινοβουλευτισμό συντελέστηκε ομαλά, σε στενή συνεργασία με τις στρατιωτικές αντικοινοβουλευτικές δυνάμεις και με σαφή συμφωνία ότι η διέξοδος θάχει δεξιό χαρακτήρα.

Οι εγγυητές αυτής της δρομολόγησης, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Ευάγγελος Αβέρωφ και ο στρατηγός Φαίδων Γκιζίκης δεν άφηναν -άλλωστε- καμιάν αμφιβολία για το περιεχόμενο της πραγματοποιούμενης αλλαγής.

Δεν θάταν υπερβολή να ισχυριστούμε, ότι σε καμιάν άλλη περίοδο της πρόσφατης ιστορίας μας οι κανόνες του παιγνιδιού δεν τηρήθηκαν τόσο ευλαβικά.

Σαυτή την ιδιόρρυθμη μητροπολιτική κοινωνία, όπου οι αστικές αξίες, στα πλαίσια μιας πραγματικά εντυπωσιακής οικονομικής ανάπτυξης που κράτησε πάνω από είκοσι χρόνια, αναδείχθηκαν σε καθολικές σχεδόν, αξίες, τα περιθώρια για τις όποιες ουσιαστικά εναλλακτικές κοινωνικές και πολιτικές προτάσεις ήταν περιορισμένα ασφυχτικά.

Από αυτή την κάθετη κοινωνική πραγματικότητα πρόκυπτε και η ουσιαστική δυνατότητα απορρόφησης - ενσωμάτωσης ακόμα και του δυνάμει ανατρεπτικού λόγου, που μετέωρος στο κεντρικό πρόβλημα του κοινωνικού αποδέκτη, δηλαδή της λειτουργικής σύνδεσης του με κάποια ευρύτερα κοινωνικά τμήματα, κατάληξε να χρησιμοποιείται σαν ακροαριστερό διακοσμητικό στο μεταπολιτευτικό πολιτικό σαλόνι.

Με αυτή την έννοια η αντιπολιτευτική ρητορική ήταν, στο μεγαλύτερο βαθμό, λόγος κενός περιεχομένου, αφού *πρακτικά* δεν ξεπερνούσε την δυναμική ενός μετριοπαθούς -ανεκτού και αναγκαίου από το κυρίαρχο συγκρότημα- μεταρρυθμισμού.

Το φαινόμενο αυτό έχει να κάνει με μια σειρά ολόκληρη κοινωνικών και οικονομικών μεταβολών που κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η διεύρυνση του αστικού μετώπου που στον σκληρό πυρήνα του θα προστεθούν ορισμένες κατηγορίες νέων μεσοστρωμάτων, τη στιγμή που κομμάτια ολόκληρα από τα παραδοσιακά μεσοστρώματα και ορισμένες κατηγορίες νέων έδειχναν, περιορισμένες έστω, τάσεις ριζοσπαστικοποίησης.

Κοινός παρονομαστής όλου αυτού του κοινωνικού και πολιτικού χώρου ήταν η αποδοχή ενός οικονομικού μοντέλου που θάφηνε περιθώρια στην άσκηση του πιο άγριου καταναλωτισμού. Στο βαθμό που ο πυρήνας ήταν καθολικά αποδεκτός, ο κόμπος βρισκόταν στην πραγματοποίηση του *κοινού* αναπτυξιακού οράματος που μόνο ένα σταθερό πλαίσιο κοινωνικής και πολιτικής ομοψυχίας θα μπορούσε να εξασφαλίσει.

Θάταν, φυσικά, αφέλεια να νομίσουμε ότι το κοινό αυτό όραμα μηδένιζε τις αντιθέσεις ή τις διαφορές. Απλά θέλω μόνο να επιμείνω στο ότι η αντικαπιταλιστική εκδοχή ήτανε ουσιαστικά ανύπαρκτη ή υποτυπώδης.

Αναμφίβολα η πορεία πραγμάτωσης του οράματος, αν και κατά βάση ομαλή, δεν ήταν απόλυτα ευθεία. Η διαμόρφωση μιας κατάστασης με βασικά χαρακτηριστικά τις ευρύτατες ανακατατάξεις στον μεσοστρωματικό χώρο, την διεύρυνση της κοινωνικής δεξιάς και τον υπερκερασμό της «κεντρώας» και «παραδοσιακής αριστερής» πολιτικής έκφρασης από σημαντικά τμήματα εκλογικής πελατείας δεν πρόκυ-

ψε φυσικά ούτε αμέσως ούτε γραμμικά. Χρόνια ολόκληρα που ξεπερνούν την εικοσαετία άλλαξε ο οικονομικός και κοινωνικός χάρτης διαμορφώνοντας μια νέα πραγματικότητα που ζητούσε την πολιτική και θεσμική της επικύρωση.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 οι παραδοσιακές δυνάμεις της κοινωνικής δεξιάς είχαν χάσει ένα σημαντικό μέρος της παλιάς τους δύναμης, ενώ το κενό που άφηνε η υποχώρηση τους καλύπτονταν από μια ορμητική μερίδα νέων μεσοστρωμάτων που κάνανε πια αισθητή την παρουσία τους στην οικονομική και κοινωνική σφαίρα.

Λιγότερο αισθητή, πλην όμως φανερή, ήταν επίσης η παρουσία της ολιγάριθμης και αδύναμης βιομηχανικής εργατικής τάξης. Είναι γνωστοί οι αμέσως μετά την μεταπολίτευση αυθόρμητοι εργατικοί αγώνες από την Νάσιοναλ Καν, τη Μελ, την Ιζόλα, μέχρι τον Πίτσο, την ΙΤΤ ή την Λάρκο, που δημιουργήσαν μια περιορισμένη όμως κρίση, στο βαθμό που, όπως δείχνανε εκ των υστέρων τα πράγματα, οι συνθήκες δεν ήταν ακόμα ώριμες για μια συνθετότερη εκδοχή και οι αγώνες αυτοί εντάσσονταν στην προσπάθεια αυτοοργάνωσης των εργατών και θεσμικής κατοχύρωσης μιας σειράς από οικονομικά και συνδικαλιστικά δικαιώματά τους.

Πολλά είναι ακόμα τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν το σύγχρονο κοινωνικό και πολιτικό μας μωσαϊκό. Βασικό όμως χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής, είναι, όπως ήδη έχει τονιστεί, η παρουσία των μεσοστρωμάτων που αναπτύσσουν μιανέντονη κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα πλαισιώνοντας κατά βάση τον πιο ριζοσπαστικό από τους μεταπολιτευτικούς πολιτικούς σχηματισμούς, το ΠΑΣΟΚ, που έγινε και ο κυριότερος πολιτικός εκφραστής τους.

Η ριζοσπαστικοποίηση αυτή παρότι παρουσίαζε πολλές πλευρές, στη βάση της δεν ξεπερνούσε την προοπτική της θεσμικής επικύρωσης των αλλαγών εκείνων που ήδη άτυπα είχαν πραγματοποιηθεί στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική σφαίρα. Από αυτή τη σκοπιά λοιπόν, νομίζω ότι θα πρέπει να ειπωθούν και οι σημαντικότερες πολιτικές κατακτήσεις της μεταπολίτευσης, που είναι η κατάργηση του βασιλικού θεσμού και το ξεπέρασμα της εμφυλιοπολεμικής πόλωσης με την αναγνώριση της εθνικής αντίστασης, την νομιμοποίηση της κομμουνιστικής αριστεράς και την επιστροφή των πολιτικών προσφύγων.

Σαυτό ακριβώς το ρεύμα ήταν ενταγμένες και οι κοινωνικές δυνάμεις που αποτελούσαν την εκλογική πελατεία της παραδοσιακής και νεοπαραδοσιακής αριστεράς, που διαφορίζονταν όμως σημαντικά από τις υπόλοιπες στο πολιτικό πεδίο, επικαθοριζόμενες από την βαθύτατη ιδεολογική και πολιτική τους κρίση.

Είναι ένα γεγονός για όσους δεν έχουν παραιτηθεί από το να σκέφτονται, ότι οι ελπίδες που επενδύθηκαν στα καθεστώτα των ανατολικών κοινωνιών, την ανασύνταξη του αριστερού κινήματος στη δύση και την νίκη των εθνικο-απελευθερωτικών κινημάτων, είχαν διασκορπιστεί στον κινεζοσοβιετικό πόλεμο, την «εξαγωγή επανάστασης» από την Κούβα στην Αφρική, τη σφαγή των Ερυθραίων και των Χμερ από τους συντρόφους Μεγκίστου και Φαμ Φαν Ντονγκ, το φίμωμα των αντιφρονούντων, τη νίκη της κοινωνικής δεξιάς στην Κίνα, τον διασκορπισμό - διάλυση - ενσωμάτωση της νέας αριστεράς σε Ευρώπη, Ιαπωνία και Αμερική. Η κρίση που πρόκυψε δεν ήταν μια επιμέρους, δυνατή έστω, κρίση, αλλά μια βαθύτατη *δομική* κρίση που έβαζε σε καθολική δοκιμασία κάθε τι που είχε αποτελέσει την αδιαμφι-

σβήτητη αξία, τη δόξα και το μεγαλείο της παγκόσμιας αριστεράς.

Η κρίση λοιπόν των πολιτικών αξιών της διεθνούς και εγχώριας αριστεράς ήταν κρίση χωρίς εσωτερικό αλλά και εξωτερικό διέξοδο.

Στο τέλος της δεκαετίας του 1970 οι πολλαπλές προσπάθειες για την συγκρότηση ενός εναλλακτικού των δυο ΚΚΕ συμπαγούς αριστερού πολιτικού πόλου είχαν ολοκληρωτικά πια αποτύχει και το μόνο που απόμενε ήταν τα υπολείμματα των πολυποίκιλων πολιτικών ομάδων και κινήσεων που άνθισαν και μαράθηκαν πριν την ώρα τους, για να τροφοδοτήσουν στη συνέχεια τις μεγάλες δεξαμενές του ΠΑΣΟΚ, του ΚΚΕ και της ιδιώτευσης και τις άδειες στέρνες του ΚΚΕεσ. και των «ανένταχτων».

II

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο οικονομικής ευμάρειας, κοινωνικής και πολιτικής ομοψυχίας και δομικής κρίσης της συνολικής αριστεράς, διαμορφώθηκε ο κοινωνικός βίος και η πολιτική και πολιτιστική πρακτική ορισμένων τμημάτων νεολαίας και κάποιων περιορισμένων διανοούμενων δυνάμεων που η κοινωνική τους καταβολή ή οι ιδεολογικές τους επιλογές έρχονταν σε κάποια -μερική κατά κανόνα- αντίθεση με το καθολικά σχεδόν αποδεκτό αναπτυξιακό πρότυπο.

Ο προσδιορισμός των στοιχείων που συγκροτούν την ιδεολογία των πολιτικά ριζοσπαστικοποιημένων στα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης στρωμάτων ή ειδικότερα της λεγόμενης γενιάς του Πολυτεχνείου, είναι εξαιρετικά δύσκολο να θιγεί αναλυτικά στο αξιωματικό αυτό κείμενο.

Ένα πολύ ενδιαφέροντα εντοπισμό για την ιδεολογία αντίστοιχων -ως φαίνεται- στρωμάτων και ομάδων της μικρής και μεσαίας αστικής τάξης, κάνει ο Λούτσιο Κολέτι. Αναφερόμενος στην εμπειρία της ιταλικής αριστεράς, δέκα σχεδόν χρόνια μετά το 1968, επισημαίνει ότι «γεννήθηκε έτσι ένας κοινωνικός "ουτοπισμός" πλατιάς κατανάλωσης με έντονες αναρχίζουσες αποχρώσεις, του οποίου το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό φάνηκε να είναι η συνειδητή άρνηση να προβάλει τους "στόχους" στο φως των διαθεσίμων "μέσων" και σε σύνδεση με αυτά.... αυτή η ιδεολογία... διείσδυσε μέσα σε στρώματα και ομάδες που ποτέ μέχρι τότε δεν είχαν επηρεαστεί από την αριστερά, οδηγώντας... σε μια διεκδικητική εξέγερση (στο βάθος συντηχιακή, ωστόσο όμως καλυμμένη κάτω από επαναστατικά συνθήματα)....»¹.

Εξ ίσου ιδιόρρυθμη και αμφιλεγόμενη είναι και η θέση εκείνων των διανοούμενων που είχαν δείξει μια ικανότητα αντίστασης στα χρόνια του αντικοινοβουλευτισμού, αλλά που μπήκαν σε αποφασιστική δοκιμασία τα αμέσως επόμενα χρόνια.

Γιατί αν θέλουμε να πούμε τα πράγματα με τόνομά τους, θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι μέσα σ' ένα τέτοιο πλαίσιο κοινωνικής και πολιτικής ομοψυχίας και βαθιάς απογοήτευσης για το παρελθόν και παρόν της αριστεράς, ο ρόλος των διανοούμενων έχει ουσιαστικά προκαθοριστεί. Κι αυτό, επειδή, όπως θάλεγε και ο Χομ-

πσμπάουμ, «όσο η κατάσταση είναι αρκετά σταθερή ακόμη κι οι διανοούμενοι που διαφωνούν ριζικά μπορούν να ενσωματωθούν. Το σύστημα τους χρειάζεται. Κι οι ανταμοιβές αυτού που ο Bourdieu ονομάζει "πολιτισμικό κεφάλαιο" είναι ουσιαστικές. Στη Γαλλία, ακόμη κι αυτοί που εγκατέλειψαν στη μέση το πανεπιστήμιο

Το σχέδιο του George Grosz είναι παρμένο από το άλμπουμ Love above all and other drawings, Dover Publications, New York 1971.

στα μέσα της δεκαετίας του 1970 είχαν καλύτερες επαγγελματικές προοπτικές από άλλους νέους ανθρώπους και τις καλύτερες θέσεις εκτός από τις επαγγελματικές θέσεις κορυφής. Οι διανοούμενοι που ενσωματώνονται κατ' αυτόν τον τρόπο ζητάνε μερικές παραχωρήσεις, αλλ' αυτές οι παραχωρήσεις είν' εκείνες που φυσιολογικά παραχωρούν τα αστικοδημοκρατικά καθεστώτα στην αστική τάξη τους, και που ακόμην και μη δημοκρατικά αστικά καθεστώτα συνήθως παραχωρούν (εκτός απ' τις περιπτώσεις οξείας κρίσης)².

Είναι σήμερα πια παραδεκτό, ότι ένα σημαντικό ενεργό τμήμα της γενιάς που διαμορφώθηκε στα χρόνια πριν και αμέσως μετά το Μάη του '68 πατούσε σε ορισμένες «σταθερές». Κυρίαρχο στοιχείο αυτών των «σταθερών» ήταν η υπερπολιτική. Αυτή ήταν που επικαθόριζε το γλωσσικό ιδίωμα με κατά κανόνα «σταθερές» τους Μαρξ, Ένγκελς, Λένιν και -ως ένα βαθμό- τους Τρότσκι ή Στάλιν και «μεταβλητές» τους Μπακούνιν, Προυντόν, Πάνεκκοκ, Λούξεμπουργκ, Λούκατς, Κορς, Γκράμσι, Μάο, Ράιχ, Τσε, Μαρκούζε ή Σαρτρ, για να αναφέρω ορισμένους από τους πιο χαρακτηριστικούς.

Αυτή ήταν που επικαθόριζε, με θρησκευτική προσήλωση, την πολιτική πράξη, την καθημερινή συμπεριφορά, εντάσσοντές τες σε ορισμένα στερεότυπα που πρόκυπταν γραμμικά μέσα από άκαμπτους δεοντολογικούς και εσχατολογικούς κανόνες που αμετάκλητα βεβαίωναν με τα λόγια του ποιητή ότι «έτσι πρέπει να γίνει, έτσι θα γίνει».

Τέλος αυτή η ίδια ήταν που επικαθόριζε ως και την φαντασία προδικάζοντας το τελικό αποτέλεσμα μέσα από τη σταθερά του δικαίου της εξέγερσης, αποσυνδένοντας -πολύ συχνά- το μέσο από τον σκοπό.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η πρακτική όλου αυτού του χώρου που αυτοπροσδιορίζονταν σαν νέα αριστερά μπήκε σε δοκιμασία αποφασιστική. Τα πλήγματα απανωτά, σκόρπιζαν στον αέρα τα ασαφή όρια που δημιούργησε η έντονη και παθιασμένη δράση μιας δεκαετίας, διαμορφώνοντας μια καινούρια ασύνορη πραγματικότητα που η μόνη της κοινή αναφορά, ήταν ο αρνητικός προσδιορισμός σε σχέση με ό,τι μέχρι τότε είχε συντελεστεί, η άρνηση της παραδοσιακής πολιτικής συμπεριφοράς, η στροφή στις πολιτιστικές αναζητήσεις και η έξαρση του ιδιωτικού.

Ήταν σχεδόν απόλυτα βέβαιο, ότι πολλοί από αυτούς που έχουν την τάση να θεωρούν τα προβλήματα λυμένα και τις απαντήσεις να βρίσκονται σε κάποια κλασικά κείμενα, θα αντιμετώπιζαν -όπως και αντιμετώπισαν- την νεοδιαμορφωνόμενη κατάσταση μένα πνεύμα αποστροφής και υπεροψίας, θα κατάγγελλαν-όπως και κατάγγειλαν- τις ανακατατάξεις αυτές σαν εκδηλώσεις αστικής παρακμής και εκφυλισμού, θα στεκόntonτουσαν -όπως και στάθηκαν- στην επιφάνεια των πραγμάτων χωρίς καν να αισθανθούν πόσο βαθιά -πλην όμως έμμεσα- πολιτικές ήταν αυτές οι ανακατατάξεις.

Γιατί «αυτό που φαίνεται στην τέχνη σαν απομακρυσμένο απ' την πρακτική της αλλαγής, απαιτεί αναγνώριση σαν αναγκαίο στοιχείο μιας μελλοντικής πρακτικής απελευθέρωσης-σαν η "επιστήμη του ωραίου", η "επιστήμη του λυτρωμού και της εκπλήρωσης". Η τέχνη δε μπορεί ν' αλλάξει τον κόσμο, όμως μπορεί να συμβάλει στην αλλαγή της συνείδησης και των ορμών των ανδρών και των γυναικών που θα

αλλάξουν τον κόσμο».³ Και η ανάγκη για την φαινομενική απομάκρυνση από την πρακτική της αλλαγής έδειχνε ότι ήταν πράγματι βαθιά στο βαθμό που η κάθαρση «της υποκειμενικότητας και της φύσης, της αισθαντικότητας και του λογικού» ήτανε πια ολοφάνερο ότι δεν μπορούσε να προκύψει παρά σαν υπέρβαση της παραδοσιακής λογικής.

Δεν είναι ανεξήγητο λοιπόν γιατί με μεγάλη ορμή ξαναβγαίνουν στην επιφάνεια οι μεγάλοι αρνητές και γιατί οι αδιαμφισβήτητες μέχρι τότε αυθεντίες της παγκόσμιας αριστεράς περνάνε σε δεύτερη μοίρα, περιοριζόμενες στα εκτεταμένα εκείνα τμήματα της ιστορικής αριστεράς που ξεπερνώντας το οντολογικό πρόβλημα της αρχικής περιόδου κλείσανε ερμητικά το κάστρο παρατάσσοντας στα τείχη σειρές άγρυπνων φρουρών.

Η εισβολή αυτή του «αρνητικού λόγου και πράξης» ήταν όμως, όπως σύντομα φάνηκε, δίκιοπο μαχαίρι. Όχι γιατί κάτι τέτοιο θα έπρεπε να απορριφτεί, αλλά γιατί η άκριτη και αβασάνιστη αποδοχή του δεν άνοιγε το δρόμο για μια ριζοσπαστικοποίηση ουσιαστικού χαρακτήρα. Γιατί βασικά η κυρίαρχη κατάσταση στο χώρο της μεταπολιτευτικής νεολαίας και των διανοουμένων, πολύ λίγες δυνατότητες παρείχε για κάτι το βαθύτερα ριζοσπαστικό.

Μεγαλωμένη μέσα σε συνθήκες υλικής ανάκαμψης, χωρίς βασικές στερήσεις, με πολιτικό βίο φορτισμένο από ρητορική και φορμαλισμό, πέρασε στο σπουδαστικό ή φοιτητικό χώρο χωρίς νάχει κάποιες ουσιαστικές αξίες να υπερασπιστεί. Βέβαια, είχε υπέρ της την απουσία του μύθου που συγκροτούσε ένα μέρος από τις προηγούμενες αξίες, αυτό όμως δεν αναιρούσε την ανάγκη για κάποιο θετικό προσδιορισμό. Ποτέ και πουθενά μια κοινωνία πολιτικής και πολιτιστικής ακμής δεν συνέθεσε το

Το σχέδιο του Αντώνη Κυριακούλη είναι παρμένο από το περιοδικό «Ανοιχτό θέατρο», τεύχος 5, Αθήνα [1972].

πρόσωπο της με ένα γλωσσάριο πεντακοσίων λέξεων, μ' έναν ξέπνοο καθημερινό ερωτικό ή πολιτικό λόγο.

Αυτή η λεξιλογική πτώχευση, αυτή η αισθητική ένδεια είναι, δυστυχώς, σε μεγάλο βαθμό θλιβερό προνόμιο της μεταπολιτευτικής γενιάς. Δεν θεωρώ λοιπόν υπερβολική την επιμονή μου να πιστεύω πως όλη αυτή η κατάσταση σένα σημαντικό τμήμα της σημερινής νεολαίας δεν ξεφεύγει από το πλαίσιο ενός περιοδικού φολκλορικού φαινομένου, χωρίς καμιάν ιδιαίτερη ταυτότητα και με έλλειψη όλων εκείνων των στοιχείων υποδομής που θα μπορούσαν να συνθέσουν μια θέση ή έστω μια άρνηση που δομικά να αμφισβητεί. «Οι Λακεδαιμόνιοι, το ξαναλέω, δεν έφτασαν στην εκλογίκευση της εξέγερσης τους- αντίθετα ο πραγματισμός τους όσο πάει χειροτερεύει, και αποκτά βαθμιαία τα χαρακτηριστικά του παλιού εθνικιστικού πραγματισμού. Δημιουργείται έτσι ένα σχιζοειδές φαινόμενο: αφενός καλθινιστική αδιάλλακτη ακαμψία, αφετέρου οι πρώτοι τακτικοί συμβιβασμοί με τη ζωή και την ιστορία»⁵.

Γιαυτό όσο κι αν η «επανάσταση» των παμπ, των μηχανών, του «να τη βρούμε» δημιουργούσε αρκετά πρόβλημα: <ι στις «καθώς πρέπει» κυρίαρχες λογικές, αυτό δεν συνοδεύονταν από καμιά προοπτική. Ίσα-ίσα πολλές φορές κατάληγε σε βάρος των ίδιων των αποδεκτών, που η πολιτική - πολιτιστική τους αντίσταση είχαν ήδη ουσιαστικά καμφθεί, από αυτό που στις αρχικές τους προδιαγραφές θέλαν ή νόμιζαν ότι θέλαν να πολεμήσουν ή αποτρέψουν.

Η έλλειψη μιας ουσιαστικά εναλλακτικής καθημερινής πρακτικής δεν μπορεί να αντικατασταθεί με την περιφορά του επιταφίου της. Γιατί κανένα χτένισμα ή ντύσιμο, καμιά κασέτα «σκληρής» ροκ μουσικής, καμιά «άγρια» κόντρα, δεν μπορεί να υποκαταστήσει αυτό που πρόκυψε οργανικά και σε σύγκρουση με την υπάρχουσα κατάσταση και τάξη πραγμάτων.

Η λογική της μόδας, φαινομένου κατ' εξοχήν παρακμιακού και ολοκληρωτικού, άρχισε να κυριαρχεί σόλους τους χώρους και ιδιαίτερα σε κείνο το νεολαιίστικο κομμάτι που είχε διακριθεί για την υπερεπαναστατική ρητορική του.

Όσο γρήγορα φόρεσαν τα μπλουζάκια και τις μεταχειρισμένες στρατιωτικές στολές, της Ρόζας, του Μάο, του Χο, του Μπακούνιν ή του Τσε, άλλο τόσο γρήγορα φρόντισαν να τα αποβάλουν για να υιοθετήσουν τα μπλουζάκια αυτών που κάνανε την επανάσταση τους ατομικά και «καταραμένα». Σε σύντομο διάστημα η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη και η Πάτρα γέμισαν από μικροκαταναλωτές μιας «Μπουκόφσκιας λογικής» ερωτικών ιστοριών καθημερινής τρέλας. Είναι αλήθεια ότι στην αλλαγή τους αυτή, βρέθηκαν πιο κοντά στον εαυτό τους. Το τραγικό είναι ότι και αυτή τη φορά μείνανε πάλι χωρίς ταυτότητα, δεν μπόρεσαν να γίνουν έστω και εν μέρει αυθεντικοί, με αποτέλεσμα ένα κομμάτι από αυτούς πάλι σε δυο τρία χρόνια να αναχωρήσει. Αυτή τη φορά προς την «καθ' ημάς ανατολή». Αν οι ουράνιες δυνάμεις ξανάφερναν στη ζωή τον μακαρίτη τον Κόντογλου, είναι βέβαιο ότι θα ξανάγραφε την «Ιστορία ενός караβιού που χάθηκε απάνου σε μια ξέρα».

Εκατόν εξήντα χρόνια ανεξάρτητης κρατικής οντότητας δεν περιόρισαν παρά ελάχιστα τις «αγγλόφιλες», «γαλλόφιλες» ή «ρωσόφιλες» στρεβλώσεις του πολιτικού και κοινωνικού μας βίου. Ο μεταπρατισμός, καθολικός σόλο το φάσμα του πολιτικού χώρου, εξακολουθεί να αποτελεί τη μοναδική εθνική μας σταθερά.

Ζούμε τον καθημερινό φασισμό του θεάματος, της καταναλωτικότητας, της ιδεολογικής μονοκαλλιέργειας, της μόδας. Η κουλτούρα (όχι χωρίς κάποιες αντιστάσεις) τείνει σταθερά σε μια βιομηχανοποιημένη μορφή. Τα «προϊόντα» της μαζικοποιημένα τυποποιούνται και «συσκευάζονται» αποκτώντας το αρμόζον καταναλωτικό περίβλημα. Βαθμιαία η ιδιαιτερότητα εξαφανίζεται και στη θέση της έρχεται η νέα «ιλλουστρασιόν εκδοχή» που σκεπάζει με τα πλαστικά της κουρέλια τους όγκους των σκουπιδιών που η ατάλαντη μάζα της σύγχρονης πλαστικοποιημένης διανόησης θαρρεστημένα παρασκευάζει. *Αυτή η μαζική «άνθηση», αυτή η βασιΜα του μέσου όρου, είναι -κατά τη γνώμη μου- μια από τις χαρακτηριστικές εκφράσεις του ολοκληρωτισμού της εποχής μας.*

Αυτή την άδεια-πλαστικοποιημένη ζωή θέλησαν και θέλουν να αρνηθούν ορισμένα κομμάτια νεολαίας και περιορισμένος αριθμός διανοομένων και εργαζομένων. Και το προσπάθησαν -αδιέξοδα κατά κανόνα- με διαφορετικούς τρόπους και από διαφορετικούς δρόμους η κάθε πλευρά. Τίποτα δεν μπορεί να εξαφανίσει την περιορισμένη, αναμφίβολα, συμβολή των αποπειρών αυτών στο να ωριμάσουν ακόμα περισσότερο οι όροι κριτικής του υπάρχοντος. Όπως όμως και τίποτα δεν μπορεί να συσκοτίσει την πραγματικότητα ότι οι περισσότερες δήθεν νέες ιδεολογικές και πολιτικές «ανακαλύψεις» αποδείχθηκαν οι καλύτεροι αγωγοί των παλιών ιδεών.

Καμιά, στοιχειωδώς σοβαρή, πολιτική ανάλυση δεν μπορεί να παρακάμψει την νέα κοινωνική πραγματικότητα μιας ιδιόμορφης μητροπολιτικής κοινωνίας που θεωρώντας μακρινό παρελθόν τα μετακατοχικά χρόνια καταφρόνιας έχει ρίχτει λυσσαλέα στην απόλαυση και τον ευδαιμονισμό γράφοντας στα παλιά της τα παπούτσια τα σήματα κινδύνου που οι εναπομείναντες ιδαλγοί επίμονα εξακολουθούν να εκπέμπουν.

Η αναγνώριση της αλήθειας ότι η μεταπολιτευτική κοινωνία ευμάρειας και καταναλωτισμού στήθηκε και χάρη στον επίμονο αγώνα του κόσμου της αριστεράς και των πολιτικών φορέων της, μπορεί, ίσως, να βοηθήσει στην καλύτερη προσέγγιση του ζητήματος. Γιατί η Ελλάδα της εικοσαετίας 1960-'80 δεν χτίστηκε καθομοίωση της ελληνικής δεξιάς, αλλά και της ελληνικής αριστεράς που μετά την τρομακτική πολιτικοστρατιωτική της καταστροφή άπλωσε, δειλά κατ' αρχήν, το Χέρι στον ήλιο για να εξελιχτεί στη συνέχεια στον συνεπέστερο σκυταλοδρόμο της λογικής του οικονομισμού.

Για όσους η μνήμη δεν τους απατά, είναι φανερό ότι το αστικοδημοκρατικό πρόγραμμα της προδικτατορικής ΕΔΑ/ΚΚΕ, αλλά και ολόκληρης της αριστεράς των επόμενων χρόνων, έχει ουσιαστικά υπερκαλυφθεί από το πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ και έχει -πια- πραγματωθεί στα βασικότερα του σημεία.

Γιαυτό, άλλωστε, και το σύνολο σχεδόν του κόσμου που εμπνεόμενο από το όραμα αυτό ψήφιζε αριστερά συνέπραξε ποικιλοτρόπως με το ΠΑΣΟΚ, παρέχοντας του την ικανή εκείνη εκλογική δύναμη και κοινωνική συνέναιση που του είναι απαραίτητη για να το υλοποιήσει.

Η οπτική της παραδοσιακής αλλά και όλης της νεοπαραδοσιακής αριστεράς, Μεσοπρόθεσμα ολοκληρωτικά ενσωματωμένη στο όραμα της αλλαγής, δεν έχει καμιά άλλη προοπτική από την πολιτική άσκησης πιέσεων στα πλαίσια του υπάρ-

χοντος. Και είναι ένα βασικό πρόβλημα, το να συνειδητοποιηθεί βαθιά, ότι το να ζητάει κανείς από την υπαρκτή πολιτική αριστερά άλλη ουσιαστικά πρακτική ισοδυναμεί με το να της προτείνει την αυτοκατάργηση της σαν τέτοιας.

Μόνο, ίσως, μια οπτική που βάζοντας σε αδιάκοπη δοκιμασία τις «αξίες» της και που θα έθετε συνολικά-σφαιρικά σε αμφισβήτηση το κυρίαρχο πρότυπο ανάπτυξης δημιουργώντας «αντιαναπτυξιακά» κύτταρα σόλες τις σφαίρες του οικονομικού, κοινωνικού, πολιτικού, πολιτιστικού και ιδιωτικού βίου, θα μπορούσε να θεωρηθεί νέα, όχι με την έννοια ότι προοιωνίζει κάτι αναγκαστικά καλύτερο, αλλά με την έννοια ότι υποκρύπτει ενδεχόμενα κάτι διαφορετικό.

Το πρόβλημα λοιπόν για όσους αμφισβητούν λόγω και έργω την υπάρχουσα κατάσταση και θέλουν να περάσουν το θολό ποτάμι του παρόντος, βρίσκεται, *πριν απ' όλα*, στο να κατανοήσουν ότι δεν περνάς δυο φορές τον ίδιο ποταμό.

Αθήνα, Ιούλιος 1984

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για περ. βλέπε Λοϋτσιο Κολέτι: *Οι ιδεολογίες από το '68 μέχρι σήμερα*, εκδόσεις «Οδυσσέας», σελ. 48, Αθήνα 1982.

2. Για περ. βλέπε: Ε. Χομπσμπάουμ: *Διανοούμενοι, κοινωνία και αριστερά*, περ. «Αντί», τεύχος 135, σελ. 37 επ., Αθήνα 1979.

3. Για περ. βλέπε στο Χέρμπερτ Μαρκούζε: *Η ανθεκτικότητα της Τέχνης*, εκδ. «70 - Πλανήτης», σελ. 43, Αθήνα 1979.

4. Βλέπε στο ίδιο, σελ. 43.

5. Για περ. βλέπε: Πιέρ Πάολο Παζολίνι: *Ο ιδεολογικός προσανατολισμός τριών γενεών*, περ. «Ο Πολίτης», τεύχος 2, σελ. 59 επ., Αθήνα 1976.